

РОЛЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МАСОВОМУ ТУРИЗМУ

Інна Поплавська

innapoplavska@ukr.net

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна*

Abstract: The publication is devoted to the role of sustainable tourism development in the conditions of dominance of the concept of mass consumption. Approaches to key areas of improving tourism activities in order to meet their criteria for sustainable development in tourism are revealed. A systemic approach that combines economic, social and environmental goals should be accompanied by a systematic functional approach in all areas of travel companies.

Key words: concept of sustainable development, sustainable development in tourism, system approach.

Стратегія сталого розвитку є однією із ключових та пріоритетних в усіх галузях промисловості, національного господарства та економіки. Її принципи та основні положення направлені на досягнення гармонії між ростом економічних показників, стабільністю в соціальній сфері та охороною довкілля. Збереження природних ресурсів, підтримка їх сталості та перехід до ресурсозберігаючих, енергоефективних технологій є чи не одним із ключових завдань на порядку денному.

Поняття сталого розвитку набуває систематично значення протягом багатьох років, оскільки воно стосується важливих сфер людського існування. Наприкінці ХХ століття, в контексті спалаху т. зв. «екологічної революції» цей термін був більш широко адаптований до потреб соціального та економічного життя. В даний час концепція сталого розвитку є полісемантичною і іноді розуміється по-різному залежно від представленої наукової дисципліни.

Основні критерії сталого розвитку започатковані на конференції ООН з проблем навколишнього природного середовища і розвитку ще у 1992 році (Ріо-де-Жанейро), переосмислені на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку в Йоханезбурзі у 2002 році (конкретизовано план реалізації сталого розвитку) та закріплені на конференції «Ріо+20» у 2012 році. В період між цими подіями, в 1995 р. Було прийнято міжнародний документ «Порядок денний на ХХІ століття для індустрії подорожей і туризму». Основні постулати принципів, прийнятих на цих зустрічах – стійкість виражається у прагненні до відповідальних та продуманих починань у різних сферах людської діяльності, пов'язаних із покращенням якості життя та захистом планети загалом.

Принцип сталого розвитку туризму як основне вихідне положення концепції, сформульований у доповіді Генерального секретаря ООН, припускає, що сталий туризм зумовлює управління всіма ресурсами таким чином, що економічні, соціальні й естетичні запити можуть задовольнятися при одночасному збереженні культурної самобутності, основних екологічних процесів, біологічної розмаїтості та систем підтримання життя [2].

Основним завданням сталого розвитку туризму та рекреації проголошено задоволення найбільш важливих для життя потреб і прагнень людини засобами реалізації функцій туризму як специфічного виду діяльності. Важливо підкреслити, що сталий розвиток передбачає наявність передумов задоволення запитів усіх людей, а також прагнення до кращого життя однаковою мірою, в якому туризм і рекреація посідає важливе місце стосовно змістовного використання вільного часу.

Сутність концепції сталого розвитку туризму містить у собі два ключові взаємопов'язані положення. По-перше, це необхідність задоволення потреб, у тому числі пріоритетних, усіх верств населення, зокрема малозабезпечених і соціально незахищених, як правило, через соціальні форми туризму. По-друге, наявність ресурсних обмежень, що обумовлює здатність докільля задовольняти нинішні та майбутні запити людства. Основним складником обмежень у сталому розвитку є природне навколишнє середовище.

Сталий розвитку туризму рекреації ґрунтується на характерних для цього процесу принципах. Вони сформульовані ЮНВТО та Всесвітньою радою з подорожей і туризму та сконцентровані на чотирьох ключових компонентах – екологічній, економічній, культурологічній сталості, а також сталості місцевих громад із усією різноманітністю прояву їхньої життєдіяльності.

Сутність загальних принципів сталого розвитку туризму та рекреації може бути відображена в наступних позиціях:

- еволюційний характер і довготривалість розвитку;
- екологічна коректність (ефективність) туристського руху та туристичного бізнесу, сприяння збереженню та поетапному відтворенню цілісності природного середовища та культурної спадщини;
- гармонійність (збалансованість) усіх складових елементів сталого розвитку туризму як соціоеколого-економічної системи;
- соціальна справедливість доступу різних поколінь (генерацій) до туристичних ресурсів: природних і штучних, економічних, культурологічних і соціально-побутових;
- динамічний характер розвитку [1].

Традиційними принципами вирішення проблем політики сталого розвитку туризму та рекреації повинні стати достатність, справедливість, ефективність,

збалансованість, динамічність, довготривалість і попередження. Також передбачається вирішення трьох глобальних економічних проблем: розміщення ресурсів, їх розподіл і масштаби використання. Чинники й індикатори сталого розвитку туризму насамперед визначають ступінь впливу на країну, регіон, туристично-рекреаційний регіон.

Попит на туристичний продукт і туристичні послуги зумовлений як бажанням підвищити рівень економічної дохідності, створити нові робочі місця та історико-культурною зацікавленістю туристів, так і фізіологічною потребою людини в оздоровленні, лікуванні, відпочинку. Забезпечення охорони довкілля на ряду із отриманням соціально-економічних перспектив має бути одним із першочергових завдань на усіх рівнях. Саме тому актуальним та надзвичайно важливим кроком на шляху до введення туризму в русло сталого розвитку є розробка та впровадження в дію шляхів та програм екологізації. Це в свою чергу дозволить знайти правильні, екологічно-обґрунтовані напрями розвитку туристичної діяльності, забезпечить охорону та раціональне використання природних багатств, визначить шляхи відновлення пошкоджених природних територій та об'єктів.

Реалізація концепції сталого розвитку стосовно туризму є особливо складною, оскільки існують розриви між ідеєю сталості та характером споживання туризму. Проблеми виникають також при спробі відповісти на питання, яку діяльність можна вважати стійкою та які коефіцієнти виміру слід застосовувати. З навколишнім середовищем простіше, ніж із системою соціальних та економічних відносин. Тому слід погодитися з твердженням Хельге Вульсдорф, яке в подальшому було інтерпретоване польським дослідником Л. Марчаком, що [...] в сутності процесу сталого розвитку можна чітко помітити постійне врахування, встановлення пріоритетів, а також критеріїв подальшого, довгострокового розвитку, що стосується соціальної, економічної та екологічної сфери людського життя [4].

Як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі успішність розвитку туристичної індустрії визначається перш за все збалансованістю різних напрямків цього розвитку.

Під стійким розвитком туристичних послуг слід розуміти організацію, ресурси та діяльність, які підпорядковані принципам сталості. Звичайні ресурси, які в першу чергу повинні зазнати проєкологічної та просоціальної трансформації польські дослідники Ар. Паб'ян та Б. Паб'ян пропонують розділити на такі типи:

- а) люди (працівники на керівних та некерівних посадах);
- б) будівельна інфраструктура (будівлі або лише орендовані приміщення);
- в) пристосовані приміщення;

- г) транспортні машини,
- д) продукція повсякденного вжитку [5].

Структура ресурсів залежить від виду бізнесової діяльності, в тому числі в туризмі. Наприклад, у сфері послуг розміщення найбільше значення мають належним чином обладнані будівлі, а у випадку спортивних послуг – це наземні, водні та повітряні транспортні засоби. Розподіл ресурсів, визначений таким чином, забезпечує основу для формулювання концепції постачальника туристичних послуг, що відповідає принципам сталого розвитку. З цього виходить, що суть концепції сталого виробника туристичних послуг базується на двох стовпах, – тобто на стійких ресурсах та на діяльності зі стійкого обслуговування. Зазвичай саме ресурси визначають, чи є діяльність у сфері послуг стійкою чи ні. Прикладом цього може служити організація послуг туристичного транспорту, яка, виконуючись із використанням звичайних автобусів, не буде стійкою, поки рухомий склад не буде замінений, наприклад, на електромобілі. Візьмемо ще один приклад. Харчові послуги вважатимуться стійкими лише в тому випадку, якщо приготування їжі використовується на здоровій їжі та органічних продуктах місцевих виробників, а продукти та страви не подаються в одноразовому посуді чи упаковці.

Стійкі ресурси у вигляді персоналу, будівель та обладнання, транспортних засобів та товарів, що вводяться, є ключовим фактором, що дозволяє відповідально здійснювати сервісну діяльність. Найважливішими в процесі сталого розвитку є самі люди, а серед них – топ-менеджери, від справжньої особистої відданості яких залежить ефективність прийняття змін. Саме вони вирішують питання про впровадження принципів сталості у професійну практику, вказуючи, серед іншого, які ресурси та якою мірою слід використовувати. Керівники топ-менеджменту приймають та затверджують найважливіші рішення щодо ресурсів та діяльності економічного суб'єкта, як коротко, так і в довгостроковій перспективі. Від них залежить, чи будуть стратегічні, тактичні та оперативні плани враховувати соціальні та екологічні завдання та в якій мірі. Вони можуть визначити ці завдання пріоритетними або маргіналізувати. Вони можуть вимагати справжнього впровадження або лише створювати видимість туристичної компанії, яка займається сталим розвитком.

Знання співробітників повинні посилатися на стан та наслідки соціально-екологічних загроз, що виникають всередині та за межами туристичного суб'єкта, та можливість протидії їм. На його основі менеджери та службовці здійснюють оперативну діяльність для сталого розвитку та формування подальших напрямків розвитку туристичної компанії. З іншого боку, соціально-екологічна чутливість означає чуйність, турботу, підвищену увагу та здатність реагувати на проблеми, що виникають у цій галузі, тоді як відкритість до нових

рішень пов'язана з їх прийняттям та реалізацією в окремих сферах діяльності компанії. Інновації персоналу також дуже важливі. Компетентні та креативні менеджери та виконавчі працівники будуть шукати нові технічні, технологічні та організаційні рішення або вдосконалювати існуючі, сприяючи захисту природного середовища та усуненню соціальних проблем.

Важливою для ідеї сталості в туризмі є роль інфраструктури, яка охоплює комунікації, транспортні послуги, інженерні споруди, дороги, суміжні підприємства індустрії туризму, які забезпечують нормальний доступ туристів до туристичних ресурсів, їх належне використання в цілях туризму, а також забезпечення життєдіяльності підприємств індустрії туризму. Відповідно до принципів сталого розвитку, інфраструктурні об'єкти, які використовуються в туризмі, зводяться з акцентом на чистому виробництві на основі природних, відновлюваних та здорових матеріалів місцевого походження (наприклад, дерева, цегли, глини). Це означає, що вони не порушують ландшафт, довговічні, мають просту і легку структуру і підлягають вторинній переробці після використання. З метою захисту здоров'я та життя користувачів та забезпечення високого комфорту перебування в них використовуються нешкідливі для здоров'я будівельні та оздоблювальні матеріали, крім того, це створює відповідний мікроклімат всередині приміщень (температура, вологість, а також фільтрація та вентиляція повітря), також захищає інтер'єр від шуму і, нарешті, забезпечує належне освітлення. Тому такі будівлі доброзичливі до людей, які перебувають у них, і не шкодять їм.

Енергоефективність також є дуже важливою особливістю стійкої архітектури. Модельним рішенням у цьому плані є т. зв. автономна будівля – це споруда, до якої не подається зовнішня енергія. Це можливо завдяки використанню сучасних систем утеплення стін, вікон та даху, а також використанню відновлюваної енергії: сонячної, вітрової та енергії Землі. Сонячні колектори перетворюють сонячне світло на тепло, яке використовується для опалення води для побуту та центрального опалення. Вітрові турбіни або фотоелектричні елементи можуть використовуватися для виробництва електроенергії, перетворюючи сонячну енергію в електричну. Ще одним важливим доповненням цього процесу є також природне внутрішнє та зовнішнє освітлення, що живиться за рахунок сонячної енергії. Скорочення штучного освітлення можливо завдяки інноваційним дизайнерським рішенням, що забезпечують максимальне використання денного світла всередині будівлі.

Доповненням цього процесу є відповідне обладнання будівель, в яких ведеться бізнес. Важливо, щоб для їх конструювання використалися якісна, безпечна та оздоровлююча сировина. Прикладом може бути т. зв. стійкі / екологічні меблі, що виробляються з відновлюваних матеріалів вітчизняного

походження. Наповнювачі (наприклад, овеча шерсть чи подрібнена солома), оббивні тканини (наприклад, екологічні бавовна, льон, шовк) та клеї, що використовуються для з'єднання деталей меблів (природні, а не синтетичні), також повинні бути екологічними.

Щоб мати можливість завжди користуватись перевагами, які дає нам природа, необхідно постійно контролювати тиск, який чинить на неї діяльність туризму і звести його до мінімуму за рахунок використання раціональних методів управління.

Є два обмеження, пов'язані з туризмом, які не повинні бути перевищеними. Цими границями є природна абсорбційна здатність і туристична екологічна ємність.

Природна абсорбційна здатність – максимальна кількість туристів, які можуть використовувати даний район, не викликаючи виникнення негативних екологічних змін.

Туристична екологічна ємність – безпосередньо залежить від інфраструктури. Це ступінь, в якій екосистема, пейзаж, або туристичний регіон можуть переносити різні наслідки розвитку туризму і відповідної інфраструктури без істотної втрати привабливості і цінності.

Перевищення будь-якої з цих меж призводить до необоротних деградаційних наслідків. Точне оцінювання навантаження на природу не просте завдання, оскільки воно вимагає глибоких біологічних і екологічних знань, а також значних досліджень та спостережень спеціалістів.

Побудова ефективно функціонуючої транспортної системи, яка б відповідала вимогам сучасного сталого розвитку світової економіки, – завдання будь-якої держави незалежно від рівня її розвитку. Під впливом структурних змін в економіці, насамперед заміщення матеріало- та енергомістких галузей наукомісткими, підвищення рівня контролю над екологічністю будь-якого виробництва, формуються новітні транспортні комплекси, які забезпечують здійснення зв'язку між об'єктами та суб'єктами міжнародних відносин із дотриманням вимог безпечності та надійності. Саме такі транспортні комплекси забезпечують сталий розвиток транспортної галузі в цілому.

З екологічної точки зору, сталий розвиток транспорту має забезпечувати максимальне зменшення навантаження на довкілля, цілісність біологічних і фізичних природних систем. Тобто функціонування та розвиток транспорту, як і будь-якого елемента техносфери, має ґрунтуватися на таких принципах: проведення кількісної та якісної оцінки стану екологічних систем, природних комплексів та природних ресурсів; нормування рівня антропогенних впливів від різних видів діяльності, зокрема об'єктів транспорту на природне середовище; обмеження впливу на природне середовище за допомогою різних

методів і засобів очищення атмосферних викидів, стічних вод, відходів виробництва, фізичного впливу; створення екологічно чистих виробництв, технологій, рухомого складу, обладнання та транспортних систем; безперервний контроль за станом навколишнього середовища методами екологічної профілактики функціонування галузей та об'єктів транспорту; використання економічних методів в управлінні охороною навколишнього середовища та раціонального природокористування; невідворотність настання відповідальності за порушення правил, норм з охорони довкілля.

Висновки. Сталий туризм вимагає цілісного підходу, заснованого на наскрізних рішеннях. Недостатньо зосередитись на наданні послуг сталого туризму. Стійкі послуги може запропонувати економічний суб'єкт, наприклад, туристична агенція, яка продає екологічні тури, але базується в енергоємній будівлі, оснащених енергоємним офісним обладнанням. Тому стійкий туризм може реалізовуватися лише суб'єктами господарювання, для яких характерний системний підхід до принципів збалансування, тобто організаціями, керівниками та співробітниками яких розуміють ці принципи та намагаються впровадити їх у всіх функціональних сферах своєї діяльності. Системний підхід, що поєднує економічні, соціальні та екологічні цілі, повинен супроводжуватися системним функціональним підходом у всіх сферах діяльності туристичних компаній. Подальший розвиток сталого туризму вимагає додавання до системи ще одного важливого елемента – послуг зі сталого туризму та туристів, що сповідують принципи стійкого розвитку. І йдеться не про епізодичні чи очевидні дії щодо сталого розвитку, спрямованих на покращення власного іміджу, а про всебічну трансформацію, яка змусить усі ресурси та діяльність виробника туристичних послуг сприяти збалансуванню потреб між поколіннями та розвитку стійкого туризму. Для забезпечення сталого (збалансованого) розвитку туризму слід спланувати наступний алгоритм: провести наукові дослідження щодо виявлення й оцінки рекреаційних ресурсів і перспективного рекреаційного фонду; реконструювати та модернізувати існуючу інфраструктуру туризму; залучити як внутрішніх, так і іноземних інвесторів до розбудови туристично-рекреаційного комплексу; скласти порайонний кадастр рекреаційних ресурсів із оцінкою їх значення та розробкою генеральних планів використання природних рекреаційних ресурсів районів; сформувати сучасну систему інформаційно-рекламного забезпечення туристично-рекреаційного бізнесу областей; створити центри розвитку туризму з метою підготовки кадрів наукових, економічних, соціальних і маркетингових досліджень в інтересах регіону та держави [2]. Для дальшого успішного впровадження принципів сталості у розвиток туризму необхідна консолідація зусиль всіх зацікавлених сторін на всіх рівнях,

урахування інтересів всіх груп, включаючи місцеві громади, туристів, представників туристичного бізнесу тощо.

Список використаних джерел:

1. Мельничук М., Уєвич С., Безсмертнюк Т. Стратегія розвитку туризму та рекреації в Північно-Західному регіоні України Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, 2013. 172-179.

2. Стратегія сталого розвитку туризму і курортів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vincult.org.ua>

3. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. – 2-ге вид., випр. та допов. / Т. І. Ткаченко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.

4. Marczak Ł., Problem wieloznaczności pojęcia zrównoważony rozwój, Studia Gdańskie. 2015, t. 36.

5. Pabian Arn., Pabian B. Wytwórcy usług turystycznych – zasobu i działalność w obszarze zrównoważonego rozwoju. Zeszyty Naukowe. Turystyka i Rekreacja. Wyższa Szkoła Turystyki i Języków Obcych. 2018 1 (21). 139-152.

6. Pabian B., Kuzyshyn A., Pabian A. etc. Hotel industry in Poland and Ukraine – selected aspects of functioning, management and development. Czestochowa: Publishing Office of Czestochowa University of Technology, 2019.

ОЦІНКА ЗАМКОВИХ СПОРУД ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДЛЯ ТУРИЗМУ І РЕКРЕАЦІЇ

Мирослава Питуляк, Микола Питуляк

myroslava.pytuliak@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна

Abstract: Ternopil region holds one of the leading places about castles in Ukraine, which actually are the basis for the development of cultural and educational tourism. The estimate of the castle benefits for recreation and tourism has been made. The districts and the peculiarities of their location have been defined.

Key words: castles, cultural and educational tourism, cultural and historical sightseeing attractions.

На сьогодні, пам'ятки культури та історії нашої країни, в тому числі оборонні споруди, потребують подальшого вивчення та дослідження, в аспекті їх значення для туристичної діяльності. Тому аналіз і оцінка придатності замкових споруд для рекреації і туризму, а саме Тернопільської області є актуальною.